

संविधान सभा

संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निक्क्यौल समिति

संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये असहमतिका विषयहरूको निक्क्यौल सतबन्धी प्रतिवेदन, २०७१

संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ बमोजिम गठित यस संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निक्क्यौल समितिलाई सोही नियमावलीको उपनियम (५) र उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार संविधानसभामा रहेको अभिलेख तथा तत्कालिन संविधानसभाले संविधान निर्माणको लागि तयार गरेका दस्तावेज अध्ययन गरी सहमति वा असहमतिका विषय निक्क्यौल गरी विषयगत आधारमा पूर्ण वा आंशिक प्रतिवेदन तयार पारी सभामा पेश गर्ने कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी रहेकोमा तत्कालीन संविधान सभाको संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये संविधान सभाको मिति २०६६।११।२० को बैठकबाट भएको निर्णय एवं निर्देशनलाई आधार बनाई असहमतिका विषयहरूको निक्क्यौल गरी संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ को उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार यस समितिको मिति २०७१।२।१३ को निर्णयानुसार यो प्रतिवेदन संविधानसभा समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ। समितिका बैठक र सो बैठकमा भएका निर्णयहरूको विवरण यस प्रतिवेदनको अनुसूची-२ मा समावेश गरेको व्यहोरा पनि जानकारी गराउन चाहन्छु।

सि. नं.	विषय	असहमति भएका विषय	समितिको निक्क्यौल	कैफियत
१	१. अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	आयोगमा रहने सदस्य संख्या र नियुक्तिको प्रक्रिया : (१) नेपालमा एक संघीय अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग रहनेछ, जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशिताका आधारमा प्रमुख आयुक्त र अन्य दुई जना आयुक्तहरू रहनेछन्। प्रमुख आयुक्तका अतिरिक्त अन्य आयुक्तहरू नियुक्त भएमा प्रमुख आयुक्तले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अध्यक्ष भई काम गर्नेछ,। (२) राष्ट्रपतिले संवैधानि परिषद्को सिफारिसमा प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ। (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ।)	सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या राख्ने वा आवश्यकता र कार्यबोझका आधारमा फरक फरक सदस्य संख्या राख्ने भन्ने विषय र शासकीय स्वरूप टुङ्गो लागेपछि पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने भन्ने विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले यो विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने।	
२	१.१ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	(४) उपधारा (१) बमोजिम भएको अनुसन्धान र तहकिकातबाट सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्तिले कानून बमोजिम भ्रष्टाचार मानिने कुनै काम गरेको देखिएमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले त्यस्तो व्यक्ति र सो अपराधमा संलग्न अन्य व्यक्ति उपर कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त अदालतमा महान्यायाधिवक्ताको राय लिएर मुद्दा दायर गर्न वा गराउन सक्नेछ।	“अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले भ्रष्टाचारको कसुरमा कुनै व्यक्ति उपर महान्यायाधिवक्ताको राय लिएर मुद्दा दायर गर्ने वा आफ्नै निर्णयद्वारा मुद्दा दायर गर्न सक्ने” भन्ने विषय टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने।	
३	१.२ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक क्षेत्रमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग रहनेछ।	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने? भन्ने विषय टुंगो लागेको नदेखिएकोले यस विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-	

			राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।
४	२. लेखा परीक्षण आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय लेखापरीक्षण आयोग हुनेछ, जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताका आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुई जना सदस्यहरू रहनेछन् । (२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा लेखापरीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति गर्नेछ । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)	सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या राख्ने वा आवश्यकता र कार्यबोझका आधारमा फरक फरक सदस्य संख्या राख्ने भन्ने विषय र शासकीय स्वरूप टुङ्गो लागेपछि पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने भन्ने विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले यो विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।
५	२.२ प्रादेशिक व्यवस्था	संघीय लेखा परीक्षण आयोगको प्रत्येक प्रान्त/राज्यमा सामान्यतया एक शाखा रहन सक्नेछ ।	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने? भन्ने विषय टुंगो लागेको नदेखिएकोले यस विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।
६	३. लोक सेवा आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय लोक सेवा आयोग हुनेछ, जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताका आधारमा एकजना अध्यक्ष र आवश्यकता अनुसार अन्य सदस्यहरू रहनेछन् । (२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको नियुक्ति गर्नेछ । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)	सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या राख्ने वा आवश्यकता र कार्यबोझका आधारमा फरक फरक सदस्य संख्या राख्ने भन्ने विषय र शासकीय स्वरूप टुङ्गो लागेपछि पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने भन्ने विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले यो विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।
७	४. निर्वाचन आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय निर्वाचन आयोग हुनेछ, जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताका आधारमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र अन्य दुई जनासम्म निर्वाचन आयुक्तहरू रहनेछन् । प्रमुख निर्वाचन आयुक्तका अतिरिक्त अन्य निर्वाचन आयुक्त नियुक्त भएमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्तले निर्वाचन आयोगको अध्यक्ष भई काम गर्नेछ । (२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तहरूको नियुक्ति गर्नेछ । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)	सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या राख्ने वा आवश्यकता र कार्यबोझका आधारमा फरक फरक सदस्य संख्या राख्ने भन्ने विषय र शासकीय स्वरूप टुङ्गो लागेपछि पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने भन्ने विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले यो विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।

८	४.१ निर्वाचन आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन गर्ने जिम्मेवारी निर्वाचन आयोगको हुने वा नहुने ?	यो विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।
९	४.२ प्रादेशिक व्यवस्था	निर्वाचन आयोगको प्रत्येक प्रान्त/राज्यमा एक शाखा रहन सक्नेछ ।	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने? भन्ने विषय टुंगो लागेको नदेखिएकोले यस विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।
१०	५. मानव अधिकार आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय मानव अधिकार आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताका आधारमा देहाय बमोजिमका अध्यक्ष र सदस्यहरू रहनेछन् :- (क) मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनको क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान पुऱ्याएका सर्वोच्च अदालतको प्रधान न्यायाधीश वा न्यायाधीश पदबाट सेवा निवृत्त व्यक्ति वा मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन वा समाजसेवाका क्षेत्रमा क्रियाशील रही विशिष्ट योगदान पुऱ्याएका ख्यातिप्राप्त व्यक्तिहरू मध्येबाट - अध्यक्ष (ख) मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन वा समाजसेवाका क्षेत्रमा क्रियाशील रही विशिष्ट योगदान पुऱ्याएका ख्यातिप्राप्त व्यक्तिहरू मध्येबाट चारजना - सदस्य (२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिसमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्नेछ । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)	सवै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या राख्ने वा आवश्यकता र कार्यबोभका आधारमा फरक फरक सदस्य संख्या राख्ने भन्ने विषय र शासकीय स्वरूप टुङ्गो लागेपछि पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने भन्ने विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले यो विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।
११	५.२ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक क्षेत्रमा मानव अधिकार आयोग रहनेछ ।	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने? भन्ने विषय टुंगो लागेको नदेखिएकोले यस विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउन उपयुक्त हुने ।
१२	६. महिला आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय महिला आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुईजना सदस्य रहनेछन् ।	तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरूमध्ये हाल कायम ५ वटा

	<p>(२) राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषद्को सिफारिशमा संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको नियुक्ति गर्नेछन् । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)</p> <p>(३) संघीय महिला आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पदमा नियुक्ति हुन देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) कम्तीमा दश वर्ष महिलाको हक, हित वा लैङ्गिक न्याय वा महिला विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको महिला,</p> <p>(ख) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक उपाधी हासिल गरेको,</p> <p>(ग) कम्तीमा चालिस वर्ष उमेर पुरा गरेको,</p> <p>(घ) नियुक्ति हुँदाको बखत कुनै राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ङ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(४) संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले छ वर्षको हुनेछ । निजहरुको एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ । तर,</p> <p>(क) सो अवधि पूरा हुनु अगावै संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको उमेर ६५ वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) संघीय महिला आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(५) देहायको अवस्थामा संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (४) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(६) संघीय महिला आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका शर्तहरु कानुनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् र निजहरु बहाल रहेसम्म निजलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरु बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) संघीय महिला आयोगका अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको लागि ग्राह्य हुने छैन ।</p>	<p>आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम तुंगोमा पुग्न तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।</p>	
--	---	---	--

		<p>तर,</p> <p>(क) महिला आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानबिन गर्ने वा त्यस्तो विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
१३	६.१ महिला आयोग काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) यस संविधान र कानूनद्वारा व्यवस्था भए बमोजिम संघीय महिला आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-</p> <p>(क) महिलाको हक हितसँग सरोकार राख्ने संघीय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p> <p>(ख) महिलाको हक हितसँग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको पालना भए वा नभएको वा नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि अन्तरगतको दायित्व कार्यान्वयन भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यान्वयन नभएको भए सोको पालना वा कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>(ग) महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरुमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>(घ) लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तिकरण तथा महिलासँग सम्बन्धित प्रचलित कानुनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानूनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफारिश गर्ने र सोको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>(ङ) महिला अधिकारसँग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारले पठाए वा नपठाएको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>(च) महिला हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट</p>		

		पीडित वा महिला अधिकार प्रयोग गर्न नदिएको वा वञ्चित गरेको विषयमा कुनै व्यक्ति वा संस्था विरुद्ध मुद्दा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएमा कानून बमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सिफारिश गर्ने । (ज) कानूनद्वारा तोकिएका अन्य कार्य गर्ने ।		
१४	६.२ अधिकार प्रत्यायोजन	संघीय महिला आयोगले आफूलाई प्राप्त अधिकारमध्ये केही अधिकार अध्यक्ष, सदस्य, समिति, उपसमिति वा आयोगका अधिकृत स्तरको कर्मचारी वा नेपाल सरकारको अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।		
१५	६.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
१६	६.४ वार्षिक प्रतिवेदन	संघीय महिला आयोगले प्रत्येक वर्ष आफूले गरेका काम कारवाहीको सम्बन्धमा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।		
१७	७. दलित आयोग	(१) नेपालमा एक संघीय दलित आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुईजना सदस्यहरू रहनेछन् । (२) उपधारा (३) र (५) को योग्यता भएको व्यक्तिहरू मध्येबाट संवैधानिक परिषदले सिफारिश गरेका व्यक्तिलाई राष्ट्रपतिले छ वर्षका लागि दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको रूपमा नियुक्ति गर्नेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ । तर, (क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै दलित आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसङ्गी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन । (ख) दलित आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ । (विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।) (३) दलित आयोगको अध्यक्ष र सदस्य हुन कम्तीमा दस वर्ष दलित हक हित वा दलित विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको व्यक्ति हुनुपर्नेछ । (४) देहायका अवस्थामा दलित आयोगको	तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरूमध्ये हाल कायम ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम टुंगोमा पुग्न तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	

		<p>अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (२) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) दलित आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) दलित आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । दलित आयोगको अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) दलित आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) दलित आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराको बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनीतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिश पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधाराको लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
१८	७.१ दलित आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>१) नेपालमा भएका दलित सम्बन्धि अध्ययन तथा अन्वेषण गरि त्यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने उपयुक्त विषय समेत पहिचान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२) जातिय उत्पीडन र विभेदको अन्त्य गरी दलित उत्थान र विकासका निम्ती दलित हितसंग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p>		

		<p>३) दलित उत्थान तथा हितमा भएका विशेष व्यवस्था लगायत दलित हितसंग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यन्वयन नभएको भए सो को पालना वा कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>४) दलित अधिकारसंग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारले पठाए वा नपठाएको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>५) दलितलाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरुमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>६) कानूनद्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।</p>		
१९	७.२ अधिकार प्रत्यायोजन	आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरुको समिति वा संघीय वा प्रान्तीय सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ ।		
२०	७.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
२१	७.४ वार्षिक प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष संघीय दलित आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।		
२२	८. आदिवासी/ जनजाति आयोग	<p>(१) नेपालमा एक संघीय आदिवासी/जनजाति आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुईजना सदस्यहरु रहनेछन् ।</p> <p>(२) उपधारा (३) र (५) को योग्यता भएको व्यक्तिहरु मध्येबाट संवैधानिक परिषद्ले सिफारिश गरेका व्यक्तिलाई राष्ट्रपतिले छ वर्षका लागि आदिवासी/जनजाति आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको रूपमा नियुक्ति गर्नेछ । निजहरुको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर, (क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै आदिवासी/जनजाति आयोगको</p>	<p>तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरुमध्ये हाल कायम ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम टुंगोमा पुग्न तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा</p>	

		<p>अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसङ्गी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)</p> <p>(३) आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष र सदस्य हुन कम्तीमा दस वर्ष आदिवासी/जनजाति हक हित वा आदिवासी/जनजाति विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (२) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) आदिवासी/जनजाति आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) आदिवासी/जनजाति आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको</p>	<p>सहमति समितिमा पठाउने ।</p>	
--	--	---	-------------------------------	--

		<p>पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनीतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिश पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
२३	<p>८.१ आदिवासी/ जनजाति आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार</p>	<p>१) नेपालमा भएका आदिवासी/जनजाति सम्बन्धि अध्ययन तथा अन्वेषण गरि त्यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने उपयुक्त विषय समेत पहिचान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२) आदिवासी/जनजातिहरूको भाषा तथा संस्कृतिको जगेर्ना एवं तीनिहरूको उत्थान र विकासका निम्ती आदिवासी/जनजाति हितसंग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p> <p>३) आदिवासी/जनजाति उत्थान तथा हितमा भएका विशेष व्यवस्था लगायत आदिवासी/जनजाति हित संग सम्बन्धित प्रचलित कानुनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यन्वयन नभएको भए सो को पालना वा कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>४) आदिवासी/जनजाति अधिकार सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारले पठाए वा नपठाएको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>५) आदिवासी/जनजातिलाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरूमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>६) कानुनद्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।</p>		
२४	<p>८.२ अधिकार प्रत्यायोजन</p>	<p>आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरूको समिति वा संघीय वा प्रान्तीय सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ ।</p>		

२५	८.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
२६	८.४ वार्षिक प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष संघीय आदिवासी/जनजाति आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।		
२७	९. अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय, तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोग	<p>(१) नेपालमा एक संघीय अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र आवश्यकता अनुसार सदस्यहरू रहनेछन् ।</p> <p>(२) उपधारा (३) र (५) को योग्यता भएको व्यक्तिहरू मध्येबाट संवैधानिक परिषद्ले सिफारिश गरेका व्यक्तिलाई राष्ट्रपतिले छ वर्षका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको रूपमा नियुक्ति गर्नेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसट्टी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)</p> <p>(३) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष र सदस्य हुन अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हक हित वा विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा कम्तीमा दस वर्ष महत्वपूर्ण योगदान</p>	<p>तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरूमध्ये हाल कायम ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम टुंगोमा पुग्न तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।</p>	

		<p>पुऱ्याएको व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (२) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन।</p> <p>तर,</p> <p>(क) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले वाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनीतिक पदमा वा कुनै विषयको</p>		
--	--	--	--	--

		<p>अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिश पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>	
२८	<p>९.१ अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार</p>	<p>१) नेपालमा भएका अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण सम्बन्धि अध्ययन तथा अन्वेषण गरि त्यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने उपयुक्त विषय समेत पहिचान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको उत्थान र विकास लगायत निजहरुको हितसंग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p> <p>३) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण उत्थान तथा हितमा भएका विशेष व्यवस्था लगायत निजहरुको हित संग सम्बन्धित प्रचलित कानुनको प्रभावकारी रुपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यन्वयन नभएको भए सो को पालना वा कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>४) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्र सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारले पठाए वा नपठाएको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>५) अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रलाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरुमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>६) कानूनद्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।</p>	
२९	<p>९.२ अधिकार प्रत्यायोजन</p>	<p>आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरुको समिति वा संघीय वा प्रान्तीय सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ ।</p>	

३०	९.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
३१	९.४ वार्षिक प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष संघीय अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत समुदाय तथा पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रको हित संरक्षण आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।		
३२	१०. मधेशी आयोग	<p>(१) नेपालमा एक संघीय मधेशी आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुईजना सदस्यहरू रहनेछन् ।</p> <p>(२) उपधारा (३) र (५) को योग्यता भएको व्यक्तिहरू मध्येबाट संवैधानिक परिषद्ले सिफारिश गरेका व्यक्तिलाई राष्ट्रपतिले छ वर्षका लागि मधेशी आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको रूपमा नियुक्ति गर्नेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै मधेशी आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसङ्गी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) मधेशी आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)</p> <p>(३) मधेशी आयोगको अध्यक्ष र सदस्य हुन कम्तीमा दस वर्ष मधेशी हक हित वा मधेशी विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा मधेशी आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (२) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) मधेशी आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट</p>	तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरूमध्ये हाल कायम ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम टुंगोमा पुग्न तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	

		<p>स्नातक उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) मधेशी आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । मधेशी आयोगको अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) मधेशी आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) मधेशी आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनीतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिश पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
३३	१०.१ मधेशी आयोगको काम , कर्तव्य र अधिकार	<p>१) नेपालमा भएका मधेशी सम्बन्धि अध्ययन तथा अन्वेषण गरि त्यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने उपयुक्त विषय समेत पहिचान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२) मधेशी समुदायको भाषा सँस्कृतिको जगेर्ना एवं मधेशीको उत्थान र विकासका निम्ती मधेशी हितसंग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p> <p>३) मधेशी उत्थान तथा हितमा भएका विशेष व्यवस्था लगायत मधेशी हित संग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यन्वयन नभएको भए सो को पालना वा कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>४) मधेशीलाई राष्ट्रिय विकासको मूल</p>		

		<p>प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरुमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>५) कानूनद्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।</p>		
३४	१०.२ अधिकार प्रत्यायोजन	<p>आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरुको समिति वा संघीय वा प्रान्तीय सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ ।</p>		
३५	१०.३ प्रादेशिक व्यवस्था	<p>प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।</p>		
३६	१०.४ वार्षिक प्रतिवेदन	<p>प्रत्येक वर्ष संघीय मधेशी आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।</p>		
३७	११. मुस्लिम आयोग	<p>(१) नेपालमा एक संघीय मुस्लिम आयोग हुनेछ जसमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा एकजना अध्यक्ष र अन्य दुईजना सदस्यहरु रहनेछन् ।</p> <p>(२) उपधारा (३) र (५) को योग्यता भएको व्यक्तिहरु मध्येबाट संवैधानिक परिषदले सिफारिश गरेका व्यक्तिलाई राष्ट्रपतिले छ वर्षका लागि मुस्लिम आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरुको रूपमा नियुक्ति गर्नेछ । निजहरुको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसट्टी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(विकल्प : कार्यकारी प्रमुखले नियुक्त गरेमा व्यवस्थापिका सभाले अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।)</p> <p>(३) मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष र सदस्य हुन कम्तीमा दस वर्ष मुस्लिम हक हित वा मुस्लिम समुदायको विकास वा मानव अधिकारको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको</p>	<p>तत्कालिन संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित ११ वटा आयोगहरुमध्ये हाल कायम ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगलाई समितिले प्रस्ताव गरे अनुसार व्यवस्था गर्ने वा एकिकृत आयोग बनाउने भन्ने विषयमा छलफल गरी अन्तिम टुंगोमा पुनः तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिए पनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधान सभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।</p>	

		<p>मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (२) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) अध्यक्षको हकमा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातक उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनीतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) मुस्लिम आयोगको अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) मुस्लिम आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराको बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनीतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिश पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधाराको लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
३८	११.१ मुस्लिम आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>१) नेपालमा भएका मुस्लिम समुदाय सम्बन्धि अध्ययन तथा अन्वेषण गरि त्यस सम्बन्धमा गर्नुपर्ने उपयुक्त विषय समेत पहिचान गरि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२) मुस्लिम समुदायको भाषा, सँस्कृतिको जगेर्ना एवं मुस्लिम समुदायको उत्थान र विकासका निम्ती मुस्लिम समुदायको हितसंग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने ।</p> <p>३) मुस्लिम समुदायको उत्थान तथा हितमा</p>		

		<p>भएका विशेष व्यवस्था लगायत मुस्लिम समुदायको हित संग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यन्वयन नभएको भए सो को पालना वा कार्यन्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने ।</p> <p>४) मुस्लिम समुदायको अधिकार सम्बन्धि नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदनका सम्बन्धमा नेपाल सरकारले पठाए वा नपठाएको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>५) मुस्लिम समुदायलाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नका लागि तथा राज्यका सबै अंगहरूमा समानुपातिक सहभागिता एवं लागू गरिएका नीति तथा कार्यक्रमको समिक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्ने ।</p> <p>६) कानूनद्वारा तोकिएको अन्य कार्य गर्ने ।</p>		
३९	११.२ अधिकार प्रत्यायोजन	आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरूको समिति वा संघीय वा प्रान्तीय सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधिनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ ।		
४०	११.३ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रादेशिक सम्बन्धी व्यवस्था कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ ।		
४१	११.४ वार्षिक प्रतिवेदन	प्रत्येक वर्ष संघीय मुस्लिम आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।		
४२	राष्ट्रिय वित्तीय आयोग	यो आयोगलाई संवैधानिक बनाउने वा कानूनमा व्यवस्था गर्ने ?	यो विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	
४३	संवैधानिक पदाधिकारी को नियुक्ति	संवैधानिक पदाधिकारीको नियुक्ति कसरी गर्ने ?	यो विषयमा टुंगो लगाउन तत्कालीन संविधानसभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिएपनि संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	

४४	प्रादेशिक संरचना	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने ?	संवैधानिक आयोगहरूको प्रादेशिक संरचना कस्तो हुने? भन्ने विषय टुंगो लागेको नदेखिएकोले यस विषयमा सहमति कायम गर्न संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	
४५	भ्रष्टाचार नियन्त्रण	भ्रष्टाचार नियन्त्रणका विषयमा निर्वाचित सरकारलाई जवाफदेहि बनाउन के गर्ने ?	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको सम्बन्धमा हालको व्यवस्थालाई यथावत राखी भ्रष्टाचारको नियन्त्रणका विषयमा जन निर्वाचित सरकारलाई जवाफदेहि बनाउन सबै विकल्पहरूमा छलफल गरी समुचित टुङ्गोमा पुग्न तत्कालीन संविधान सभाले संवैधानिक समितिलाई निर्देशन दिइएको भए तापनि यस विषयमा संवैधानिक समितिबाट सहमति कायम भई संविधानसभामा विषय प्रस्तुत भएको नदेखिएकोले संवैधानिक-राजनीतिक संवाद तथा सहमति समितिमा पठाउने ।	

अनुसूची-१

संविधानसभाको मिति २०६६।११।२० का निर्णयानुसार संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदन सम्बन्धमा संवैधानिक समितिलाई दिएको सुझाव र निर्देशन”

- समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित गरिएका ११ वटा आयोग हरुमध्ये हाल कायम रहेका ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगहरुलाई हाल कायम रहेको मानव अधिकार आयोगको छाता अन्तर्गत राखी प्रस्तावित नयाँ आयोगहरुका काम, कर्तव्य र अधिकार सोही आयोगमा रहने व्यवस्था गर्ने वा छुट्टै महासंघ आयोग गठन गरी सोही अन्तर्गत राख्ने वा मानवअधिकार र लैंगिक आयोग गठन गरी सोही अन्तर्गत राख्ने ।
- समितिले प्रस्ताव गरेका सबै आयोगहरु कायम रहनु पर्ने साथै अरु विभिन्न आयोगहरु समेत थप गर्नु पर्ने ।
- प्रस्तावित सबै आयोगहरुको सन्दर्भमा प्रदेशमा पनि आयोगको संरचना रहनु पर्ने भएकोले अहिले प्रस्तावित सबै आयोगको शुरुमा नेपालमा एक संघीय आयोग हुनेछ भनी उल्लेख हुन पर्ने वा नपर्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको ठाउँ ठाउँमा उल्लिखित 'राष्ट्रपति' भन्ने शब्दको सट्टा लैङ्गिक तटस्थ शब्द राखिनुपर्छ भन्ने विषय ।
- संवैधानिक आयोगहरुको व्ययभार संचित कोषबाट हुनुपर्छ भन्ने विषय ।
- संवैधानिक आयोगका पदाधिकारीहरुको नियुक्ति सम्बन्धमा संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रपतिले गर्ने वा कार्यकारी प्रमुखले नियुक्ति गरेमा व्यवस्थापिकाबाट सुनुवाई गर्ने विकल्प राखी प्रतिवेदनमा उल्लेख भएकोमा सो को पक्ष र विपक्ष दुवै तर्फ तर्क प्रस्तुत भएको ।
- सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या नराखी आयोगको प्रकृति, कार्यबोझ र आवश्यकता अनुसार फरक फरक संख्यामा सदस्यहरु रहने व्यवस्था हुनपर्ने ।
- सबै आयोगका पदाधिकारीहरुको नियुक्तिका लागि आवश्यक पर्ने र अवकाश हुने न्यूनतम उमेर घटाइनु पर्ने/कायमै राख्नु पर्ने/निजहरुको पुनर्नियुक्ति हुने नहुने ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई प्रस्तावित गरिए अनुसार संवैधानिक अंगको रूपमा कायम राख्ने वा यही काम गर्नको लागि कार्यकारिणी अन्तर्गत छुट्टै शक्तिशालि निकायको गठन गर्नु पर्ने ।
- तीन जना पदाधिकारी हुने आयोगहरुमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा सदस्यहरुको नियुक्ति हुन्छ भन्ने व्यवस्थाको औचित्यता तथा यो शब्दको परिभाषा गरिनु पर्ने भन्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको विभिन्न स्थानमा उल्लेखित उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको भन्ने शब्दावलीको परिभाषा आवश्यक पर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थानका कर्मचारीहरुको नियुक्ति, पदपूर्ति र वहुवा सम्बन्धी कार्य पनि लोक सेवा आयोगको अधिकारक्षेत्र भित्र रहनुपर्ने भन्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको पृष्ठ ४ को बुँदा नं. (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा उल्लिखित 'तर अन्य कानूनले छुट्टै विशेष व्यवस्था भएको पदाधिकारीको हकमा भने उपधारा लागू हुने छैन' भन्ने प्रावधानले संविधानको व्यवस्थालाई संकुचित र खण्डित तुल्याउँछ भन्ने विषय ।
- पृष्ठ ४ को उपदफा (४) मा उल्लिखित अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले भ्रष्टाचारको कसुरमा कुनै व्यक्ति उपर महान्यायाधिवक्ताको राय लिएर मात्र मुद्दा चलाउने भन्ने विषय ।
- पृष्ठ १७ को बुँदा नं. २(ख) मा उल्लिखित 'दलहरुबीचको विवाद निरूपण' भन्ने शब्दावली ।
- प्रतिवेदनको पृष्ठ २३ को दफा (४) मा उल्लिखित सैनिक ऐनको अधिकारको विषयमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई क्षेत्राधिकार हुने छैन भन्ने व्यवस्थाले मानव अधिकार आयोगको क्षेत्राधिकारलाई संकुचित तुल्याएको भन्ने ।

अनुसुचि
संविधानसभा
संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निर्वर्णन समिति
संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिका प्रतिवेदन अध्ययन उप-समिति

१	मा.डा. सुबोध कुमार पोखरेल	संयोजक
२	मा.श्री कमलेश्वर पुरी गोश्वामी	सदस्य
३	मा.श्री किरण यादव	सदस्य
४	मा.श्री केशव कुमार बुढाथोकी	सदस्य
५	मा.श्री गणेश सिंह ठगुन्ना	सदस्य
६	मा.श्री टोप बहादुर रायमाझी	सदस्य
७	मा.श्री दिपक खड्का	सदस्य
८	मा.डा. बंशीधर मिश्र	सदस्य
९	मा.श्री वृजेश कुमार गुप्त	सदस्य
१०	मा.श्री वैजनाथ चौधरी थारु	सदस्य